

Prawo europejskie

Regulacje obrotu dziełami sztuki i zabytkami

Prawo europejskie nie odnosi się do prawa krajowego w sytuacji, kiedy to ostatnie reguluje jedynie stosunki krajowe niemające wpływu na stosunki zewnętrzne państwa członkowskiego. W ramach Wspólnoty wymusza ogólne zmiany prawa krajowego na tyle, na ile przepisy krajowe stanowią przeszkodę, by osiągnąć „postęp gospodarczy i społeczny krajów poprzez wspólne działanie, usuwając bariery dzielące Europę”¹.

P

ocząwszy od barier celnych prawo europejskie wymogło stworzenie Unii Celnej państw członkowskich, w której towary, m. in. dzieła sztuki i przedmioty zabytkowe, są wywożone, przywożone i przewożone swobodnie, czyli bezcłowo, bez opodatkowania wywozowego i podobnych opłat i nie jest dopuszczalna ochrona zabytków w formie ceł i podatków wywozowych. W polityce handlowej, a w szczególności celnej, Wspólnota weszła w prawa i przejęła obowiązki swoich państw członkowskich, erygując wspólną taryfę i nomenklaturę celną², w której przywóz dzieł sztuki, przedmiotów kolekcjonerskich i antyków z krajów spoza Wspólnoty jest wolny. Z funkcjonowania wspólnej taryfy celnej wynikały również obowiązki wstrzymania się przed samodzielnym wprowadzaniem ceł i podobnych opłat, nowych podatków i zmiany stawek już istniejących. UE harmonizując zasady opodatkowania wewnętrznego mającego wpływ na przemieszczanie się rynku sztuki, pozostawiła państwom członkowskim możliwość objęcia przywozu dzieł sztuki, przedmiotów kolekcjonerskich i antyków zredukowaną stawką VAT.

Państwa członkowskie posiadające *swobodę eksportową*, znającą jednak cały szereg wyjątków³, zachowują prawo przyjęcia lub stosowania ograniczeń ilościowych w wywozie dla ochrony skarbów narodowych o znaczeniu artystycznym, historycznym lub archeologicznym⁴. W tej mierze prawo europejskie zbieżne jest z postanowieniami GATT⁵. Natomiast ostatnio w państwach Unii Europejskiej, w zakresie, w jakim kończy się możliwość samodzielnej realizacji zadań ochronnych przez państwo członkowskie, powstają wspólne zasady ochrony i w myśl

tego postanowienia wprowadzono rozporządzenie o wywozie dóbr kultury⁶.

Wspólny rynek Wspólnot Europejskich zakładał zniesienie ograniczeń ilościowych w wywozie i przywozie oraz wszelkich środków o skutku równoważnym, ale przyznawał państwom członkowskim wyjątek pozostawienia suwerenności w ochronie narodowego dziedzictwa kultury, tj. ustawodawstwa ochronnego *skarbów narodowych o wartości artystycznej, historycznej lub archeologicznej*, co należy rozumieć zawężająco jako reglamentację obrotu zagranicznego tylko ważnych dzieł sztuki i przedmiotów zabytkowych. Nie istnieją europejskie standardy reglamentacji obrotu zagranicznego dziełami sztuki i przedmiotami zabytkowymi, ale ich zasięg podlega granicom wynikającym z traktatu.⁷

Państwa członkowskie muszą wzajemnie uznawać przepisy krajowe o urynkowaniu towarów, a Wspólnota podejmować działania w celu zbliżania ustawodawstw krajowych w stopniu koniecznym do funkcjonowania wspólnego rynku. Te dwa zakresy obowiązków umożliwiają zakończenie budowy jednolitego rynku wewnętrznego.⁸ Wymogły także na Wspólnocie, wobec zniesienia kontroli celnych, wprowadzenie systemu ochrony dóbr kultury UE.⁹ System wymaga od państw członkowskich: po pierwsze – kontrolowania wywozu dzieł sztuki i zabytków pochodzących z innego państwa członkowskiego, po drugie – reglamentacji wywozu tylko zabytków (przedmiotów dawnych), po trzecie, chroni tylko przedmioty skategoryzowane w ustanowionych wykazach¹⁰, po czwarte – nakłada na państwa członkowskie obowiązek zwrotu do państwa członkowskiego tylko *skarbów narodowych* nielegalnie wywiezionych

w rozumieniu art. 30 Traktatu.¹¹

Unia Europejska nakazuje w działaniach Wspólnoty brać pod uwagę *aspekty kulturalne*. Dążąc do ujednoczenia przepisów prawnych dotyczących podatków obrotowych w zakresie koniecznym do utworzenia i funkcjonowania rynku wewnętrznego ustaliła zasadę, że zachęty podatkowe wprowadzone w jednym państwie członkowskim muszą pozostać dostępne do każdego obywatela Unii.¹² Obrót na targach i wystawach może zostać obłożony zredukowaną stawką VAT,¹³ a ostatnio satysfakcjonujące działanie mechanizmów podatku od wartości dodanej w ramach rynku wewnętrznego objęto wspólnymi zasadami unikania podwójnego opodatkowania i zakłóceń konkurencji między osobami podlegającymi opodatkowaniu, co promuje sprzedaż na terenie UE przez artystów własnych prac, możliwość wyboru przez przedsiębiorców (domy aukcyjne, antykwarium) korzystniejszego sposobu opodatkowania.¹⁴

Z istoty obrotu gospodarczego wynika problematyka kształtowania praw i obowiązków stron umów należąca do zagadnień prawa własności dzieł sztuki i przedmiotów zabytkowych, nadając prawo UE specjalny zakres ingerencji w prawo krajowe. Traktat nie ingeruje w prawo własności, ale chroni dostęp do dzieł sztuki i przedmiotów zabytkowych na rynku. Wykonywanie praw majątkowych może dotyczyć handlu między państwami członkowskimi nawet wtedy, gdy chodzi o własność autorską, czyli obrót prawami na dobrach niematerialnych związanych z dziełami sztuki. Treść prawa autorskiego określona w prawie krajowym na zasadzie wyjątku z art. 30 TWE o ochronie własności intelektualnej jest gwarantowana na

poziomie wspólnotowym, ale autor lub właściciel licencji nie może zajmować pozycji dominującej na rynku i musi uznać wyczerpanie prawa po pierwszym urynkowaniu we Wspólnocie. Regulacje rynku w państwach członkowskich nie mogą być dyskryminujące dla towarów z innych państw członkowskich i podobnie zasada niedyskryminacji odnosi się do obywateli UE. Charakter *produkcyjny* dzieł sztuki okazał się pomocny do wspólnotowego regulowania prawa artysty – autora utworu plastycznego do zysku przy odprzedaży dzieł sztuki na rynku sztuki na wspólnych zasadach i we wszystkich państwach członkowskich.¹⁵

Prawo europejskie balansuje więc między potrzebą charakterystyki *towarowej* dzieł sztuki i zabytków i pozaekonomicznej, celami rynkowymi i kulturalnymi. ❖

Przypisy

- ¹ Akapit drugi preambuły traktatu ustanawiającego Europejską Wspólnotę Gospodarczą, skonsolidowana wersja po traktacie z Amsterdamu: OJ C 340, 10.11.1997, p. 173–308 (skrót „TWE”). Tekst polski za tłumaczeniem Urzędu Komitetu Integracji Europejskiej: <http://www2.ukie.gov.pl/uk.nsf/B-UE-T>.
- ² Wspólna Taryfa Celna ogłoszona przez Rozporządzenie Rady EWG 950/68 z 28 czerwca 1968 r., OJ L 172, 22.07.1968, p. 1 zastąpiona została przez Rozporządzenia Rady EWG nr 2658/87 w sprawie taryfy i nomenklatury statystycznej oraz Wspólnej Taryfy Celnej, OJ L 256, 7.9.1987, p. 1. ze zmianami i zmianami aneksów.
- ³ Art. 1 Rozporządzenia Rady 2603/69 z 20 grudnia 1969 r. ustanawiającego wspólne zasady eksportowe, OJ L 324, 27.12.1969, p. 25–33.
- ⁴ Art. 11 Rozporządzenia Rady 2603/69 jest analogiczny do art. 30 TWE.
- ⁵ Tekst art. XX GATT koresponduje z art. 30 TWE, który zezwala państwom członkowskim na ochronę swoich skarbow narodowych w ramach wspólnego rynku.
- ⁶ Rozporządzenie Rady (EWG) nr 3911/92 z 9 grudnia 1992 r. w sprawie wywozu dóbr kultury, OJ L 395, 31.12.1992, p. 1
- ⁷ W szczególności prymat normy art. 29 TWE nad prawem krajowym oznacza wówczas nakaz traktowania dzieł sztuki współczesnej jako zwykłych towarów w swobodnym obrocie.
- ⁸ Zob. Biała Księga o realizacji rynku wewnętrznego, COM (85) 310 final, pkt 57–79 oraz Rezolucja Rady z 7 maja 1985 r. w sprawie nowego podejścia do harmonizacji technicznej i standaryzacji, OJ C 136, 1985, p. 1.
- ⁹ W Rozporządzeniu Rady (EWG) nr 3911/92 i Dyrektywie Rady 93/7/EWG z 15 marca 1993 r. o zwrocie dóbr kultury nielegalnie przemieszczonych z terytorium Państwa Członkowskiego, OJ L 74, 27.3.1993, p. 74.
- ¹⁰ Aneksy powyższych aktów prawnych.
- ¹¹ System wymógł ewentualne zmiany prawa prywatnego międzynarodowego decydujące o przyznaniu pośrednio stosowania prawa ochrony dziedzictwa kulturalnego innego państwa członkowskiego, a niekiedy, jak w przypadku prawa polskiego, modyfikuje sposób nabycia rzeczy ruchomych w dobrej wierze.
- ¹² Zob. Annemarie Loman, Kamiel Mortelmans, Harry Post, Stewart Watson, *Culture and Community Law. Before and after Maastricht*, Denver-Boston 1992, s. 34 i n.
- ¹³ Dyrektywa Rady 92/77/EWG z 19 października 1992 r. uzupełniająca wspólny system podatku od wartości dodanej i modyfikująca Dyrektywę 77/388/EWG (zblizenie stawek VAT), OJ L 316, 31.10.1992, p. 1. Nr 7 z Aneksu.
- ¹⁴ Dyrektywa Rady 94/5/WE z 14 lutego 1994 r. uzupełniająca wspólny system podatku od wartości dodanej i modyfikująca Dyrektywę 77/388/EWG – Szczególne uregulowania mające zastosowanie do towarów używanych,

dzieł sztuki, przedmiotów kolekcjonerskich i antyków, O J L 060 z 3 marca 1994r., p. 0016–0024, tzw. 7 Dyrektywa VAT.
¹⁵ Dyrektywa 2001/84/WE Parlamentu Europejskiego i Rady z 27 września 2001 r. o prawie odsprzedaży przysługującym autorowi oryginalnego dzieła sztuki, OJ L 272, 13.10.2001, p. 32–36.

Wybór podstawowych przepisów Traktatu o Wspólnocie Europejskiej wpływających na regulację obrotu dziełami sztuki i zabytkami w państwach członkowskich.

– Unia Celna

Art. 23. 1. Podstawą Wspólnoty jest unia celna, która rozciąga się na całą wymianę towarową i obejmuje zakaz cel przyzwozowych i wywozowych między Państwami Członkowskimi oraz wszelkich opłat o skutku równoważnym, jak również przyjęcie wspólnej taryfy celnej w stosunkach z Państwami trzecimi.

– Dzieła sztuki a towary

Z orzeczenia Sądu Europejskiego w sprawie 7/68 *European Commission v Italy* [1968] ECR 423: „Przez towary w rozumieniu artykułu 9 TWE należy rozumieć produkty, których wartość może być wyrażona w pieniądzu i które są zdolne, jako takie, stanowić przedmiot transakcji handlowych”.

– Wspólna polityka handlowa

Art. 133. 1. Wspólna polityka handlowa jest oparta na jednolitych zasadach, zwłaszcza w odniesieniu do zmian stawek celnych, zawierania umów celnych i handlowych, ujednoczenia środków liberalizacyjnych, polityki eksportowej i handlowych środków ochronnych podejmowanych w przypadku dumpingu lub subsydiów.

– Zasada subsydiarności

Art. 5. W dziedzinach, które nie należą do jej kompetencji wyłącznej, Wspólnota podejmuje działania, zgodnie z zasadą pomocniczości, tylko wówczas i tylko w takim zakresie, w jakim cele proponowanych działań nie mogą być osiągnięte w sposób wystarczający przez Państwa Członkowskie, natomiast z uwagi na rozmiary lub skutki proponowanych działań możliwe jest lepsze ich osiągnięcie na poziomie Wspólnoty.

– Zakaz ograniczeń ilościowych między państwami członkowskimi

Art. 28. Ograniczenia ilościowe w przywozie oraz wszelkie środki o skutku równoważnym są zakazane między Państwami Członkowskimi.

Art. 29. Ograniczenia ilościowe w wywozie oraz wszelkie środki o skutku równoważnym są zakazane między Państwami Członkowskimi.

– Wyjątek od swobody obrotu towarowego

Art. 30. Postanowienia art. 28 i 29 nie stanowią przeszkody w stosowaniu zakazu lub ograniczeń przywozowych, wywozowych lub tranzytowych, uzasadnionych względami (...) ochrony narodowych dóbr kultury (skarbow narodowych – dop. aut.) o wartości artystycznej, historycznej lub archeologicznej, bądź ochrony własności przemysłowej i handlowej. Zakazy te i ograniczenia nie powinny jednak stanowić środka arbitralnej dyskryminacji, ani ukrytych ograniczeń w handlu między Państwami Członkowskimi.

Zasada wzajemnego uznawania ustaw

– W sprawie 120/78 *Rewe Zentral v Bundesmonopolverwaltung für Branntwein [„Cassis de Dijon”]* (1979) ECR 649, Sąd Europejski potwierdził zasadę „wzajemnego uznania” norm technicznych, celnych itp., rozszerzył ją na obowiązek wzajemnego uznania produktów.

Aspekty kulturalne w działaniach Wspólnoty Europejskiej Art. 151. 4. Wspólnota uwzględni aspekty kulturalne w swoim działaniu na podstawie innych postanowień niniejszego Traktatu, zwłaszcza w celu poszanowania i popierania różnorodności jej kultur.

– Harmonizacja przepisów o podatkach obrotowych Art. 93. Rada, stanowiąc jednomyślnie na wniosek Komisji i po konsultacji z Parlamentem Europejskim oraz Komitetem Ekonomiczno-Społecznym, uchwała przepisy dotyczące harmonizacji ustawodawstw odnoszących się do podatków obrotowych, akcyzy i innych podatków pośrednich w zakresie, w jakim harmonizacja ta jest niezbędna do zapewnienia ustanowienia i funkcjonowania rynku wewnętrznego (...).

– Autonomia reżimów własności mienia państw członkowskich

Art. 295. Niniejszy Traktat nie przesądza w niczym zasad prawa własności w Państwach Członkowskich.

Skąd pochodzą? Czyją własność stanowią?

Odzyskane zabytki

[2]

W

marcu 2003 r. krakowska policja zatrzymała w kilku miejscach kilkaset zabytków, co do których istnieje uzasadnione podejrzenie, że mogą pochodzić z przestępstwa. Podobne informacje nadeszły z Wrocławia i Rzepina. Wiele niezidentyfikowanych zabytków pochodzi na pewno z kościołów, część z cmentarzy, a detale architektoniczne – najpewniej z zabytkowych parków, pałaców i dworów.

Jeśli ktoś z Państwa rozpozna przedmioty na zamieszczonych zdjęciach, prosimy o kontakt z Ośrodkiem Ochrony Zbiorów Publicznych. ▶